

Türkiýäniň sypdyran amatly pursaty

Category: Kitapcy, Publisistika

написано kitapcy | 26 января, 2025

Türkiýäniň sypdyran amatly pursaty TÜRKIÝÄNIŇ SYPDYRAN AMATLY PURSATY

Respublikanyň döredilen wagtyndan bäri Atatürküň «Ýurtta parahatçylyk, dünýäde parahatçylyk» şygaryndan gyşarman gelen Türkiýe hiç wagt gözünü başga ýurtlaryň çäğine dikmedi we goňşularynyň içerki işlerine goşulmakdan daşda durdy. Edil häzir munuň onçakly dogry syýasat dældigini görýäris.

Türkiýe hiç kimiň territoriýasyna gyýa göz bilen seretmese-de, goňşulary Türkiýeden ençeme esse güýçsüz ýagdaýda-da oňa duşmançylyk etmek üçin hiç bir mümkinçiligi sypdyrmadylar. Meselem, Bolgariýanyň segseninji ýyllar türk etniki azlygyna garşy etmedigi galmady. Ýurt Gündogar blogynda (Warsawa pakty) we sowet howandarlygyny bolandygy üçin Türkiýe mejbury halda

bolgar zulmuny sessiz syn edip oňmaly boldy. Yzyndan Ermenistanyň we Günbatardaky ermeni diasporasynyň meçew beren ASALA terrorçylygy möwç aldy we ýüzlerçe diplomatymyzy şehit etdi. Şeýle-de Ermenistan Agry (Ararat) dagyny öz ýeri hasaplaýardy. Gündogardaky goňşymyz Eýran onlarça ýyl PKK terroryna hemaýat edip geldi. Birnäçe türk intelligentine garşy amala aşyrylan teraktlarda Tähranyň eli bardy. Muňa garamazdan Türkiýe sowukganlylygy elden bermedi we Eýrana garşy jogap urgusyny bermäge synanyşmady. Günortamyzdaky Siriýa bolsa döredilen günden bari Hataýy özüne degişli hasaplap, ýer dawasyny edip geldi. Terrorçybaşy Abdylly Öjalaryň hemişelik ştaby we mesgeni ol 1999-njy ýylda ele salnyp Türkiýä getirilýänçä Siriýanyň çägindäki Bekaa jülgesindedi. PKK-niň ikinji bazasy bolsa Demirgazyk Yrakdaky Kandil oblastydy. Ol ýerdäki kürt toparlary biziň bilen hyzmatdaşlyk edýän ýaly bolup görünse-de, ýeň astyndan gandüşer we jandüşer gardaşlary PKK-ny goldap geldiler. Ýakyn Gündogardaky ähli kürt toparlarynyň ahyrky maksady birdi – olam sebitde ähli kürtleri öz içine alýan özbaşdak Kürdüstan döwletini gurmak.

Gresiýa bilen gatnaşyklarymyzyň ýagdaýyny-ha hemmeler bilýär. Burnumyzyň aşagyndaky birnäçe adany ýaraglandyran Gresiýa bu edenlerini-de az görýän ýaly araçäk zolaklaryny amerikan bazalaryna öwürdi.

Gürjüstandan we Häzirbegjandan başga ähli goňşularymyzyň dil düwşen ýaly alyp barýan şeýlekin duşmançylygyna Türkiýäniň sesini çykarman oturmaýu dogrumydy?

Elbetde dogry däldi. Türkiýe bütin bularyň barsyna juda dar, çäkli garşylyklary berdi. Ýöne edip biljek has köp düýpli işleri bardy. Şeýle-de soňky otuz ýylda Türkiýäniň eline altyna barabar amatly mümkinçilikler geçipdi. Meselem bularyň biri birinji we ikinji Pars aýlagy urşundan soň Yragyň dargama prosesine girmegi we merkezi hökümetiň örän gowşamagydy.

Şular ýaly döwürde Türkiýe Yrakda Kerkukdan we Mosuldan ybarat Awtonom Türkmen awtonom oblastynyň döredilmegini ýola goýup bilerdi.

Şeýlelik bilen Türkiýäniň guk ýanynda PKK bilen arasynda Ankara ýürekden we ruhy taýdan ýakyn aralyk sebit döredilip bilnerdi. Gaýtam tersine, Türkiýe Turgut Özalyň döwründe ABŞ-nyňam goldawy bilen Demirgazyk Yrakda kürt hökümetiniň emele gelmegi üçin arrygyny gynady.

Demirgazyk Yrakda gurluşyk taslamalaryny alýan türk firmalary ol ýerde birnäçe howa menzilini, mekdepleri, hassahanalary, söwda merkezlerini gurup, kürt döwletiniň fiziki gurluşyna goşant goşdy. Türk döwletiniň edaralary-da müňlerçe kürt peşmergesine polisiýa we kommando hökmünde tälim berdi.

Iki kürt toparynyň wekilleri Ankarada ilçî derejesinde garşylandy. Muňa derek yrakly türkmenlere öweý gardaş ýaly çemeleşildi.

Türkiýe şeýle-de Demirgazyk Yrakdaky kürt hökümetiniň kürtleri yzygiderli Kerkuga we Mosula ýerleşdirmek bilen bu iki gadymy türkmen şäheriniň demografiki gurluşyny üýtgetmäge eden synanyşygyna-da sesini çykarmady.

2010-njy ýylyň başynda Siriýada graždanlyk urşy başlanda, Türkiýe ol ýerde türkmen oblastynyň döredilmegini ýola goýup bilerdi. Şeýtmek bilen öz araçäginde aralyk sebit döredip bilerdi. Muňa derek Türkiýe nämüçindir araplara yöneldi we olardan düzülen milisiýa otrýadyny gurdy. Ýogsam bolmasa, siriýaly türkmenlerden şeýle ýaragly toparyň döredilmegi we Siriýa bilen araçäkdäki ähli türkmen oba-şäherleriniň olaryň golastyna berilmegi gerekdi.

Wagty-sagady gelende we gerekli şertler dörände Yrakdyr Siriýada emele gelen awtonom türkmen oblastlary Türkiýäniň düzümine goşulyp bilerdi. Şeýle ýagdaýda Türkiýe Ýakyn Gündogardaky garjaşyklykdan utuşly çykardy. Gaýtam Yragyň we Siriýanyň serhetlerinde Türkiýäniň araçäk howpsuzlygy howp astyna girdi. Olam az bolýan ýaly 10 milliondan gowrak bosgunyň yüküni götermäge mejbur boldy.

Türkiýe soňky ýigrimi ýylda Owganystandan gelen migrant akymlaryndanam dogry görnüşde peýdalanylýan bilmedi.

Ýogsam bolmasa etmeli zat şudy: puştunlar, täjikler, hazareýler ýaly asly owgan migrantlaryň Ýewropa gitmegini aňsatlaşdyrmak bilen özbeklerdir türkmenler ýaly türkî gardaşlarymyzy yzygiderli görnüşde Yragyň we Siriýanyň araçäk zolaklarynda guruljak obalara ýerleşdirip bilerdi. Gerilla söweşinde juda tejribeli özbek-türkmen gardaşlarymyz goragçy hökmünde PKK-na garşy netijeli göreşerdiler we Türk Ýaragly Güýçleriniň araçäkdäki yüküni ýeňlederdiler.

Şol sanda sebitdäki etniki gurluşam türkleriň peýdasyna üýtgejegi we özgerjegi üçin Ankara ýene bir gezek bu işden utuşly çykardy. Şu ýerde-de Türkiýe öz döwlet bähbitlerine garşy pozisiýada durdy.

Geçmişî garaňky, eli ganly, hakynatutma näçe owganystanly bar bolsa, olaryň hemmesine raýatlyk berdi, jaý berdi. Muňa derek Türkiýäni özleriniň ikinji watany saýýan we bu ýurda çäksiz söýgi bilen garaýan garyp türkmen we özbek gardaşlarymyzy gyraklady.

Türkiýe Owganystan hakykatlaryndan şeýle bir bihabar welin, özleriniň aňyrsyny türki halk ýaly edip görkezen asly mongol hazareýleri başyna täç etdi. Sebäp hazareýler türkmenlere we özbeklere garanda agzybirdiler, hem-de agzylary bilen aş gatyklaýardylar. Ýogsam bolmasa pars dilinde gürleýän hazareýler Owganystanda Çingiz hantň döwründen galan asly mongol halkdy.

Hazareýleriň iň uly aýratynlygy – edil hameleon ýaly baran ýerlerinde islendik şerte görä reňklerini we tüýslerini üýtgedip bilmegi. Olar Eýranda özlerini pars, Türkiýede türk, Germaniýada ariýes hökmünde görkezýärler we şol ýeriň ýerli halkyna ýakynlaşmaga synanyşýar.

Maksat – özlerini kabul etdirmek we maksimum gazanç etmek.

Hazareýler Türkiýede şeýle bir aktiw welin, türkler tarapyndan türkmenlerdir özbeklere garanda has gowy görülýär, ynam edilýär, goralýar. Ýogsam bolmasa, dinem, dilem, milletem hazareýleriň piňlerine däl. Olaryň gözüne diňe bir zat görünýär – olam köp pul gazanmak.

Ýewropa ýurtlaryna giden hazareýleriň aglabasy ysalam geografiýasyndan daşlaşmagyň-da berýän arkaýynlygy bilen köpçülikleýin ýagdaýda dinlerini üýtgedip hristianlyga geçmäge başladylar.

Şeýle hakykatlardan bihabar Türkiýedäki türkçi toparlar bolsa kowumdaş hökmünde hazareýlede aýratyn gyzyklanma bildirýär. Gazaklardyr gyrgyzlar ýaly gyýyk gözli we paşsy burunlg bolandyklary üçin olary Orta Aziýadaky onlarça türki taýpalaryň biridir öýdýärler.

Sözümizi jemläp aýdanda, Türkiýe soňky otuz ýylda Ýakyn Gündogarda, Günorta Aziýada emele gelen garjaşyk we durnuksyz şertlerden iň gowy görnüşde peýdalanyp bilýärkä, ilki başda howpsuzlyk, ykdysadyýet ýaly birnäçe ugurda munuň külpetini çekmäge mejbur boldy. Indem Türkiýe ýerlerini barha giňeltmegiň yşkyna düşen Ysraýyl belasy bilen başa-baş galdy.

Aslynda bütin bu agzap geçenlerimiz üçin şindizem gijä galynanok. Entegem bolsa bir zatlary etse bolar. Yrakda, Siriýada türkmen oblastlarynyň döredilmegi üçin mümkinçilik

heniz bar. Owganystanly türkmen we özbek bosgunlary günorta-gündogardaky araçäk zolaklara ýerleşdirmek we olardan goragçy hökmünde peýdalanmak gijigene meňzese-de, bir zatlary edip bolardy.

Görşüňiz ýaly, goňşularymyz islendik garjaşyklyk ýüze çykan pursatynda öz ýerlerini goramakdanam ejiz bolsa-da, adaty şertlerde bize garşy duşmançylykly syýasat ýöretmekden gaýra durmaýarlar.

Ýagdaý şeýle boljak bolsa, biziň üçin heniz purýja barka Daglyk Garabagda edenimizi Yrakdyr Siriýada hem edip bileris. Kowumdaşlarymyzyň hak-hukuklaryny goramagyna ýardam etmek bilen özümizi-de gorag astyna aldygymyz bolardy. Beýleki bir ýoly bolsa, ýumurtga gapa urulýança garaşmak. Edil häzirki wagtda edişimiz ýaly.

Esedulla OGUZ,

Germaniýada ýaşaýan türkmen žurnalisti.

Duşenbe, 28.10.2024 ý. Publisistika